

УДК 338.24

В.Г. Маргасова, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В.Г. Маргасова, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Viktoriia Marhasova, PhD in Economics

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

ECONOMIC POLICIES FOR ENSURING THE SUSTAINABILITY OF THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY

Оцінено вплив геоeкономіки на національний стратегічний розвиток економічного простору, розглянуто класифікацію загроз економічній безпеці, досліджено процеси глобалізації світового господарства, позитивний та негативний ефекти від них.

Ключові слова: безпека, стійкість, економічна безпека, економічна політика, глобалізація, загрози.

Оценено влияние геоэкономики на национальное стратегическое развитие экономического пространства, рассмотрена классификация угроз экономической безопасности, исследованы процессы глобализации мирового хозяйства, позитивный и негативный эффект от них.

Ключевые слова: безопасность, устойчивость, экономическая безопасность, экономическая политика, глобализация, угрозы.

The paper evaluates the impact of geo-Economics at the national strategic development economic space, we consider the classification of threats to economic security, to investigate the processes of globalization of the world economy, the positive and negative effects from them.

Key words: security, stability, economic security, economic policy, globalization, threats.

Актуальність теми дослідження. Формування системи стратегічного забезпечення стійкості економіки до загроз економічній безпеці відбувається в умовах економічної глобалізації, що не може не позначитися на національних інтересах та тенденціях соціально-економічного розвитку країни. Глобалізація означає якісно новий етап розвитку світової економіки, коли міжнародні економічні зв'язки стають обов'язковою умовою господарського прогресу, соціального розвитку, історичного процесу загалом [2, с. 34].

У міжнародному просторі виникають нові механізми та режими, що поєднують у собі елементи колективної безпеки та безпеки на засадах співробітництва. Вони створюються для координації зусиль у сфері протидії новим транснаціональним загрозам. Спостерігається тенденція до взаємовпливу та взаємопроникнення вже наявних і заново створюваних багатосторонніх механізмів безпеки [3, с. 48].

Постановка проблеми. Особливої актуальності набувають питання, пов'язані з глобалізацією, яка виявилася у формуванні глобального економічного, фінансового, культурного, правового та політичного простору, які безпосередньо впливають на соціальну практику незалежно від місця географічного розташування, особливостей культури, мови, економіки та фінансів тієї або іншої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна національна економіка значну увагу приділяє проблемам стійкості економічних систем, що стало об'єктом досліджень відомих учених: В. Благодатного, В. Вітлінського, С. Дятлова, А. Завгороднього, Б. Карпінського, І. Лук'яненко, В. Леонтєва, О. Ляпунова, Ф. Ларрена, С. Онишко, М. Соколова, О. Селішева, Дж. Сакса, О. Теліженка, В. Трояновського, О. Чимітової, М. Фоміна, С. Фішера, Дж. Хікса та інших. Вивченню теоретичних і практичних аспектів розвитку економічних систем присвячені праці А. Сміта, К. Маркса, Дж.М. Кейнса, Ф. Гайєка й ін.

Проблеми економічної безпеки широко актуалізуються у працях вітчизняних науковців О. Алімова, О. Барановського, З. Варналія, Т. Васильцева, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Єрмошенка, В. Микитенка, Г. Пастернак-Таранущенко, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі, С. Шкарлета, В. Шлемка; а також зарубіжних учених – Л. Абалкіна, С. Дойла, Є. Олейникова, В. Сенчагова, В. Тамбовцева, В. Панькова та багатьох інших.

Однак у роботах названих фахівців недостатньо дослідженими залишаються питання глобалізації як найважливішого чинника впливу на безпекову політику провідних країн світу, що і дозволяє визначити та оцінити характер і значущість сучасних викликів і загроз для національної безпеки України.

Метою дослідження є усвідомлення нових гео економічних параметрів сучасного світу, необхідного для визначення контурів національної доктрини розвитку економіки України в межах глобального простору.

Основні результати дослідження. Процеси глобалізації перетворилися на найважливіші чинники впливу на безпекову політику провідних країн світу на найближчу, середньо- та довгострокову перспективи, що ставить перед Україною нагальне завдання визначити та оцінити характер і значущість сучасних викликів і загроз для її національної безпеки. У глобалізованому суспільстві негативні наслідки глобалізації значно більше вражають державу, яка залишилася поза межами простору розвинених країн світу. Україна знаходиться на стику країн, які отримують переваги глобалізації, і тих, які зазнають її негативних наслідків. Об'єктивна неможливість швидкої повноцінної інтеграції України до Європейського Союзу перетворює її на плацдарм для з'ясування відносин між Заходом і Сходом. Ситуація невизначеності, в якій з огляду на це опинилася Україна, диктує свої правила гри, за якими наша держава має здійснювати непослідовну та прив'язану до політичної й економічної кон'юнктури політику. В умовах дестабілізації міжнародного простору безпеки це підвищує вірогідність реалізації потенційних безпекових викликів для України [3, с. 4–5].

Усвідомлення нових гео економічних параметрів сучасного світу необхідно для того, аби чітко визначити контури національної доктрини розвитку в межах глобального економічного простору. З цього погляду вплив гео економіки на національний стратегічний вибір можна звести до таких положень:

1. Зміна організаційно-економічної архітектури світового господарства. Переважаючим стає тип міжнародних господарських і науково-виробничих об'єднань з центром у вигляді вузькоспеціалізованого ядра, в якому концентруються адміністративне та фінансове керівництво, стратегічне планування, наукові дослідження. Це ядро оточено безліччю організацій і фірм, що належать різним країнам, які виконують науково-технічні, виробничі, консалтингові функції, надають різні види послуг. Результатом цієї тенденції стало створення транснаціональних корпорацій, міжнародних підприємницьких мереж та альянсів, з появою яких для підприємств, які входять до їх складу, конкурентні можливості не вимірюються більше накопиченим ними потенціалом. Він багатократно збільшується за рахунок використання порівняльних переваг різних країн, ефекту синергії та системи „особливих” відносин, які виникають у цих об'єднаннях.

2. Зміна характеру міжнародного розподілу праці. По-перше, процеси обміну та взаємодії йдуть у сучасній економіці не тільки і не стільки між країнами, скільки між світовими спеціалізованими відтворювальними центрами і всередині них. Ланками міжнародних відтворювальних центрів стають економічні структури, що відносяться до різних національних економік, а організаційною формою найчастіше є транснаціональні корпорації (ТНК) та їх об'єднання. Відповідно, основні суб'єкти поділу праці в сучасному світовому господарстві – великі транснаціональні структури та їх об'єднання. По-друге, в

умовах вільного руху капіталу по всьому світу втрачають свою актуальність порівняльні переваги країн, засновані на їх кращій забезпеченості як базовими (природними), так і розвиненими (наприклад, висококваліфікований персонал) факторами виробництва, які раніше становили основу національної спеціалізації. По-третє, виділення у сучасній світовій економіці „центру”, який володіє розвиненим науково-технічним і економічним потенціалом, та світової „периферії”, яка значно відстає за вказаними характеристиками, сприяє тому, що на зміну переважно технологічному поділу праці приходить поділ праці за принципом життєвого циклу. При цьому країни „центру” прагнуть закріпити за собою стадію наукових досліджень і розробок, сприяючи, з одного боку, зниженню екологічної напруженості, зростанню рівня життя й освіти населення своїх країн і поглибленню відставання країн „периферії” – з іншого.

3. Зміни в напрямках та структурі міжнародних зв'язків. По-перше, основні процеси міжнародного обміну в сучасній економіці йдуть між відтворювальними центрами, а не між національними економіками. Стики взаємодії цих центрів являють собою нові економічні кордони, які можуть не збігатися з національними. За своєю конфігурацією світові відтворювальні центри рухливі, а відповідно, й економічні межі нової глобальної економіки мають постійно мінливий характер. Саме в цих межах у ході конкурентної боротьби йде безперервний переділ світу. По-друге, тривалий період часу міжнародна торгівля товарами залишалася головною формою економічних зв'язків у світовій економіці. Однак до кінця ХХ ст. її роль стала слабнути, поступаючись місцем міжнародному руху капіталу і фінансових операцій, адже освоєння ринків збуту і дешевих природних ресурсів країн світу через інвестування й виробництво затребуваних тим чи іншим національним ринком товарів виявилось набагато вигідніше експорту товарів. Відбуваються зміни й у самій структурі міжнародного руху капіталу: перше місце, утримуване до кінця 1980-х рр. прямими іноземними інвестиціями, перейшло в 1990-і рр. до міжнародних портфельних інвестицій. Такі зміни можна пояснити зростаючими ризиками підприємницької діяльності й небажанням інвесторів залежати від результатів роботи одного конкретного підприємства. По-третє, слід особливо зупинитися на зростанні ролі міжнародного руху фінансових інструментів, що істотно відзначилося з середини минулого століття. Якщо спочатку фінансова сфера виконувала обслуговуючу роль щодо міжнародного руху товарів і факторів виробництва та зводилася до забезпечення міжнародних розрахунків, то потім приблизно з середини ХХ ст. вона перетворилася в самостійну сферу фінансових і валютних спекуляцій, які значною мірою відірвані від реального виробництва. Реальні масштаби діяльності фінансової сфери не піддаються оцінці і, відповідно, не можуть ефективно контролюватись.

4. Зміни в системі розподільчих відносин. Глобальний статус наднаціональних виробничих і науково-виробничих структур реалізується й у питаннях розподілу і перерозподілу сукупного світового доходу. У глобальному світі наднаціональні економічні структури виконують функцію, аналогічну функції держави в національній економіці, що за допомогою податків та інших заходів здійснює оперативний перерозподіл доходу між різними групами населення, господарюючими суб'єктами тощо. Іншими словами, склалася мегаструктура, що реалізує дію цього механізму на наднаціональному рівні. Масштаб її дії незрівнянно ширше, оскільки здійснюється перерозподіл усього сукупного світового доходу між гео економічними персонажами, представленими потужними наднаціональними відтворювальними центрами.

Отже, економічна глобалізація – новий рівень інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції, що характеризується інтенсифікацією і новою якістю міжнародних зв'язків у планетарних масштабах. Національні господарства та їх суб'єкти перетворюються на складову частину світового відтворювального процесу, стають частиною

планетарної економіки. Економічна глобалізація є суперечливим процесом. З одного боку, у ході глобалізації зближуються окремі національні економіки, що значно полегшує інтеграційні процеси і забезпечує підвищення їх ефективності, прискорює ринкову трансформацію країн з перехідною економікою. З іншого боку, глобалізація обмежує свободу вибору методів економічної політики цих держав, спрямованих на пошук найбільш дієвих моделей перехідного періоду. Національна держава зіштовхується з принципово новою ситуацією: вона все більше втрачає можливість ефективно використовувати такі традиційні важелі макроекономічного регулювання, як імпорتنі бар'єри та експортні субсидії, курс національної валюти та ставка рефінансування центрального банку.

Вперше на ієрархічність глобальної економіки й нерівноправне становище в ній національних держав зазначив І. Валлерстейн у працях щодо світосистемного аналізу. Він виділив „три структурні позиції світу-економіки – серцевина (центр), периферія і напівпериферія”. При цьому ключовим моментом, що визначає місце країни у глобальній економіці, він вважав наявність сильного державного механізму, технологічної та військової могутності: „Як тільки ми отримали різницю в силі державних машин, в дію вступив нерівний обмін, нав'язаний сильними державами слабким, державами серцевини периферійним регіонам. Таким чином, капіталізм використовує не тільки присвоєння власником додаткової вартості, виробленої працівником, але й привласнення зоною серцевини додаткової вартості, виробленої в світоekonomіці в цілому” [10]. Аналогічних суджень дотримувався і Ч. Беттельхейм, який вважав, що „тенденція капіталістичного способу виробництва до перетворення у всесвітній проявляється не тільки через конституювання групи національних економік, які формують складну ієрархічну структуру, включаючи імперіалістичний полюс і полюс країн, що перебувають під пануванням першого, і не тільки через антагоністичні відносини, що розвиваються між різними „національними економіками” та різними державами, але й через постійне подолання „національних меж” великим капіталом у гонитві за надприбутком” [7].

Погоджуємося з висловлюванням, що ефекти глобалізації, які отримують розвинені в економічному й науково-технічному відношенні країн “центру”, багато в чому формуються за рахунок країн “периферії”, що використовуються як постачальники дешевих ресурсів та робочої сили, а також як місце „скидання” екологічно брудних виробництв. Маючи більш розвинену науково-технічну базу, що дозволяє економічно й соціально розвиватися, отримуючи виняткові конкурентні переваги, вони закріплюють за собою в міжнародному поділі праці стадію науково-технічних розробок, скидаючи в менш розвинені країни виробниче тиражування розробленого продукту або технології.

Отже, серед негативів глобалізації є прогресуюче наростання розриву в рівнях економічного розвитку між найбільш розвиненими та відсталими державами й у світовому масштабі, і в межах окремих, у т. ч. і найбільш благополучних держав. Глобалізація стимулює масштабну концентрацію капіталу в найбільш розвинених країнах, що домінують у світовій економіці, насамперед, у США, країнах ЄС та Японії.

Сьогодні ступінь інтегрованості держави в глобальну економіку залежить від інтєресу глобальної економічної системи до її ринкового простору та економічних ресурсів. Тому сутність глобалізації полягає в різкому розширенні та ускладненні взаємозв'язків та взаємозалежностей різних держав. Глобалізація складається з множини глибинних трансформацій, які відбуваються в різних сферах людської діяльності. З цього погляду глобалізація розглядається як побудова нових правил й навіть бар'єрів між різними країнами та їх економіками.

Отримання національною економікою позитивних ефектів глобалізації багато в чому визначається рівнем її розвитку. Зокрема, можна з упевненістю стверджувати, що сучасна глобалізація здійснюється на користь провідних країн світу, які досягли постіндустріальної стадії розвитку.

Функціонування глобальної економіки в її сучасному вигляді багато в чому залежить від збереження сформованої ієрархії країн з притаманним їй нерівним розподілом винагород. Глобальні економічні гравці, переслідуючи свої економічні інтереси всередині єдиного світового економічного простору, прагнуть, у той же час, деформувати цей простір для своєї вигоди, організовуючи вплив на держави, деякі з яких набагато сильніші, ніж інші, але жодна з яких не контролює світову систему у його цілісності. Але оскільки глобальна економіка ієрархічна, можливості новачків зайняти в ній високе місце свідомо обмежені, адже слаборозвиненість одних країн – необхідна умова для процвітання інших. Звідси логічно випливає прагнення високорозвинених країн „центру” до підтримки сформованого статус-кво та недопущення появи нових конкурентів у боротьбі за перерозподіл світового доходу.

Отже, найважливіша суперечність глобалізації полягає в тому, що цей процес як розширює відносну свободу для держав і їх господарюючих суб'єктів, так і стискає її, приводячи дії господарюючих суб'єктів не стільки до економічної вигоди, скільки до слідування визначеним, нехай навіть неписаним, правилам. Все це характеризує глобалізацію як об'єктивну реальну силу, яка визначає взаємозв'язок і взаємозалежність країн на основі економічних і політичних процесів, що охоплює всі сфери життєдіяльності і підживлюється новими процесами розвитку. Причому це несе для країн-учасниць не лише вигоди, а й нові небезпеки, що, у свою чергу, визначає їх подальшу зовнішню і внутрішню політику як в економіці, так і в інших сферах людської діяльності.

Вважаємо, що Україна на сьогодні залишається периферією світової економіки й те, наскільки вона зможе в цих умовах забезпечити власну економічну безпеку, визначатиметься усвідомленням свого місця у світовому господарстві, розумінням і правильним застосуванням її механізмів у глобалізаційних процесах.

Загрози безпеці класифікують за різними ознаками: за масштабами поширення (глобальні, регіональні, локальні), за співвідношенням суб'єктів, що є джерелом загрози та її ціллю (симетричні, джерелом та метою яких є держави, і асиметричні, створювані позадержавними суб'єктами і спрямовані на держави), за історичною вкоріненістю (традиційні й нетрадиційні), за відносним часом появи (традиційні й нові) тощо [3, с. 6].

Виходячи з того, що умовою економічного розвитку будь-якої країни є трансформація економічних зв'язків з іншими країнами, яка протікає як перехід від закритої економіки до відкритої та до інтеграції на регіональному рівні, виділено таку класифікацію загроз національній економічній безпеці держави в трьох економічних середовищах: автаркія, відкрита економіка та інтеграційні об'єднання (табл.).

В умовах „включення” у світові господарські зв'язки та формування економіки відкритого типу перед країною постає проблема забезпечення національної економічної безпеки в зовнішньому середовищі, оскільки її економіка стає більш вразливою для дії зовнішніх чинників, а отже, зростає вагомість зовнішньої безпеки як складової національної економічної безпеки. Інтеграція країни у світовий (відкрита економіка) та регіональний економічний простір (інтеграційні об'єднання) породжує дилеми: з одного боку, наявність зовнішніх ризиків та небезпек, з іншого – усунення зовнішніх ризиків та небезпек відповідно до національних інтересів і національного економічного потенціалу. Одним зі шляхів їх вирішення є економічне співробітництво як певна форма нейтралітету та позаблоковості, що дозволяє зберігати країні свою незалежність від дій інших інтеграційних угруповань та забезпечувати власну національну економічну безпеку, а також формування системи регіональної інтеграційної безпеки [4, с. 11].

Серйозну проблему забезпечення стійкості економіки до загроз економічній безпеці в умовах глобалізації створює й циклічність світогосподарського розвитку, яка в умовах поглиблення взаємозв'язку і взаємозалежності національних економік робить їх чутливими до зростання й падіння економічної активності у світі.

Таблиця

Класифікація загроз національній економічній безпеці

Стан економіки	Загрози національній економічній безпеці
Автаркія	<ul style="list-style-type: none"> – економічна ізоляція країни від світової економічної системи; – обмеження можливості споживання; – обмеження можливості розширення виробництва
Відкрита економіка	<ul style="list-style-type: none"> – ресурсна, фінансова та технологічна залежність національної економіки від зовнішніх джерел; – надмірна експортна орієнтованість промисловості; – обмеження доступу на зовнішні ринки через запровадження іншими країнами надмірних тарифних і нетарифних обмежень, антидемпінгових санкцій тощо; – низькі темпи впровадження міжнародних стандартів та систем якості продукції; – низький рівень конкурентоспроможності національної економіки; – технологічне відставання, відсутність економічних стимулів для інноваційної діяльності; – критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи; – розширення внутрішнього ринку; – нераціональна структура експорту переважно з сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; – відсутність експортно-імпортної збалансованості; – велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; – небезпечне для економічної незалежності країни зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; – надмірна відкритість економіки країни, незважена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності
Міжнародна регіональна економічна інтеграція	<ul style="list-style-type: none"> – геополітичне домінування однієї країни над іншою; – у менш розвинених країнах відбувається вплив ресурсів, перерозподіл на користь більш розвинених країн; – загроза потрапити у залежність до розвинених країн; – отримання збитків від санкцій міжнародних організацій

Джерело: [4, с. 11].

Дослідження процесів глобалізації світового господарства з усією очевидністю показує наявність глибокого взаємозв'язку і взаємозалежності між зовнішніми і внутрішніми загрозами економічній безпеці. Причому ступінь впливу зовнішніх загроз значною мірою залежить від стану національної економіки, стабільності її функціонування і розвитку, від того, якою мірою вона здатна долати наявні проблеми. Серед невирішених проблем розвитку економіки України, які особливо впливають на зниження рівня її безпеки, виділено:

- незавершеність ринкових перетворень;
- нерозвиненість ринкової інфраструктури;
- технічна, технологічна та структурна відсталість, зокрема, недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;
- нездатність раціонально використовувати наявний інноваційний потенціал;
- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;
- високий рівень тінізації вітчизняної економіки;

- низький рівень добробуту переважної більшості населення та значне зростання його диференціації за рівнем доходів;
- демографічні проблеми (низький рівень народжуваності та високий – смертності, особливо дитячої);
- недостатню ефективність державного регулювання та контролю, особливо в економіці;
- витік за кордон інтелектуального капіталу;
- висока залежність від зовнішніх джерел фінансування економіки, що призвело до критичних обсягів зовнішніх і внутрішніх боргів.

На сьогодні економічна безпека розглядається як така сукупність можливостей національної економіки, умов їх реалізації, інститутів державної влади та інструментів управління, за якої забезпечується захист національних інтересів на світовому і вітчизняному економічному просторі та розвиток економічного потенціалу, а також створюються умови для переходу до інноваційної й одночасно соціально орієнтованої економіки. Це визначення має складну структуру, яку можна уявити, виходячи з трьох компонентів.

Перший – здатність вітчизняної економіки забезпечувати економічний суверенітет країни і лідируючі позиції у глобальному світі, а також адаптуватися до мінливих зовнішніх умов.

Другий – здатність мати таку систему оцінок, яка не тільки достовірно визначає рівень економічної безпеки вітчизняної економіки, але й є індикатором, що визначає напрямки, за якими слід забезпечувати його подальше підвищення.

Третій компонент – можливість і готовність інститутів державної влади ефективно протидіяти глобальним економічним загрозам не тільки з використанням економічних можливостей, але й за допомогою підвищення ефективності управління, а також створення таких економічних і правових умов, які забезпечують зростання потенційних та реальних можливостей національної господарської системи.

На основі цих трьох компонентів визначаються напрями, пов'язані з ускладненням функцій держави, що приведе до змін у системі контролю і може стати найважливішою точкою в переході управлінських функцій від державної бюрократії до наддержавної або міждержавної. Це принципово змінить і всю внутрішню систему економічної організації суспільства, а також систему забезпечення економічної безпеки, адже під час розроблення внутрішніх правил, норм і інструментів господарського життя враховуються або беруться за основу міжнародні правила, норми і досвід тих країн, які є визнаними лідерами в тій чи іншій сфері діяльності або з якими забезпечено тісне економічне співробітництво.

Складність різноспрямованих чинників, що діють у глобальному міжнародному середовищі, вимагають створення нових концептуальних підходів до безпеки. Особливістю глобалізаційних загроз та викликів є те, що вони можуть походити зі сфери, що не контролюється окремими державами, а на відміну від загроз геополітичного типу, формуються позадержавними суб'єктами, які внаслідок глобалізаційних процесів набувають міжнародної ваги та прагнуть впливати на політику окремих держав [3, с. 6].

Унаслідок стрімких змін, що відбуваються в характері сучасного безпекового середовища, є потреба реконцептуалізації та подальшого уточнення типів новітніх загроз. Відповідно, крім розподілу на „традиційні” та „нетрадиційні”, сучасні безпекові загрози ще характеризують як „жорсткі” (hard security threats) та „м'які” (soft security threats). Власне „м'які” і „жорсткі” загрози корелюють із розрізненням двох типів безпеки – відповідно „жорсткої” (hard security) і „м'якої” (soft security). „Жорстка” безпека включає воєнні та оборонні аспекти національної безпеки держави, натомість „м'яка” безпека зосереджується на потенційних політичних, соціальних і економічних викликах національній безпеці [9, с. 6].

Фактично йдеться про визначення загроз за ступенем і масштабом їхніх наслідків, а також за засобами, які при цьому використовуються, та чинниками, які в них задіяні. Між „жорсткими” і „м’якими” загрозами немає чіткої межі. Крім того, важливо, що їхня дія в багатьох випадках має ефект взаємного підсилення. Найважливіше, що „м’які” загрози за певних умов здатні легко перетворюватися на „жорсткі”, а деякі загрози здатні належати до обох типів одночасно [3, с.7–8].

В умовах глобалізації „м’які” загрози безпеці постійно збільшують свою вагу. На думку експертів, дія деяких із таких загроз особливо помітно виявляється на теренах посткомуністичних держав, які перебувають у стані трансформації [6]. Відповідно й Україна потрапляє до зони підвищеного ризику з погляду дії „м’яких” загроз, притаманних глобальному середовищу безпеки [8].

Разом із традиційними на перший план виходять нові, асиметричні загрози, або (за іншою класифікацією) м’які, що зазвичай формуються способом нарощування суперечностей у світовій політиці та економіці на основі нерівномірного розвитку країн – міжнародний тероризм, нелегальне поширення наркотиків та зброї, неконтрольована міграція, інформаційні війни, нарощування розриву між провідними країнами та іншими країнами світу тощо, які впливають на регіональну і глобальну безпеку і є тіньовою стороною глобалізації світових процесів. Сучасна ситуація у сфері безпеки визначається переміщенням центру ваги з класичних (зокрема, збройного вторгнення) до нетипових (асиметричних), або „м’яких” загроз [3, с. 9].

Отже, взагалі трансформація глобальної системи безпеки держав полягає у збільшенні ролі проблем „м’якої безпеки”, яка ґрунтується на таких соціально-економічних підсистемах, як фінансова, екологічна, боротьба з бідністю тощо. Питання „жорсткої безпеки” все більше переміщуються у сферу змагання у сфері нових технологій. У цьому плані особливу роль відіграють ТНК, які прагнуть підпорядкувати інтересам універсалізації світового економічного простору всі перспективні сегменти економіки та економічну політику різних держав.

На території приймаючих країн ТНК, як правило, самостійно визначають спеціалізацію й тим самим впливають на тенденції розвитку галузевої структури економіки країн, а також на спосіб і характер їх участі в міжнародному поділі праці і реалізацію моделі поділу праці. Це не може не впливати на економічну безпеку у ході розвитку у приймаючих країнах експортноорієнтованих галузей сировинного комплексу, виробництва проміжної або готової стандартизованої продукції, екологічно брудних або трудомістких виробництв і т. ін. Результатом такої діяльності є формування дуже неефективною, неконкурентоспроможною, морально застарілою структури національного господарства і зниження рівня економічної безпеки країни.

Практика забезпечення економічної безпеки при цьому ускладнюється через те, що глобалізація та НТП породили новий етап розвитку – інформаційну економіку. В ній складаються інші макропропорції між її складовими підсистемами й виникають нові загрози, що впливають на характер і рівень економічної безпеки. Україна інтенсивно включається у процеси глобальної інформатизації. Водночас для нашої держави, де інформаційна діяльність поки що не отримала належного розвитку, головні загрози медіаінформаційного тероризму створюють переважно зарубіжні держави, міжнародні терористичні та інші злочинні угруповання й організації, що користуються нерозвиненістю і слабкістю відповідних державних структур.

Варто зазначити, що міжнародне суспільство відчуває острах перед зростанням глобальних корпорацій, сили яких у перспективі набагато перевищуватимуть силу деяких окремо взятих країн. Виникає конфлікт економічних і політичних інтересів між глобальними корпораціями та державами-націями. Малі та слабкі країни можуть проти-

ставити могутності ТНК і глобальних корпорацій лише силу їх внутрішньої і регіональної інтеграції. Зрозуміло, що ці країни прагнуть будувати свої національні стратегії розвитку на засадах прискореної інтеграції до складу таких міжнародних регіональних інтеграційних об'єднань, як ЄС або таких міжнародних організацій, які не рахуються з їх невисокою конкурентоспроможністю, бо ці країни потребуватимуть захисту від експансії й тиску транснаціональних корпорацій, а також від провідних країн, чий економічний інтерес, як і раніше, знаходиться у площині глобальної експансії [3, с. 22].

Результати аналізу зазначених проблем свідчать про те, що запобігання новим загрозам пов'язано зі здатністю швидко отримувати, обробляти, передавати, використовувати інформацію й робити нову так, щоб мінімізувати економічну небезпеку для господарюючих суб'єктів і держави в цілому. Відповідно, якщо раніше успіх господарської діяльності залежав більшою мірою від комбінації класичних факторів виробництва, то сьогодні він визначається використанням складної комбінації капіталу, інформаційних та інтелектуальних ресурсів для швидкого та якісного економічного зростання та забезпечення економічної безпеки як запоруки успіху, стабільності й розвитку.

Згідно з дослідженнями, проведеними компанією Economist Intelligence Unit (EIU), передбачається розвиток так званої „контрольованої глобалізації” – світу, значно менш відкритого порівняно з попереднім. Найгірший сценарій передбачає частковий відхід від глобалізації („відступаючу глобалізацію”) або навіть її згортання („потопаючу глобалізацію”). EIU відстежив кількісні ефекти різних сценаріїв і зробив певні припущення щодо зміни факторів зростання, таких як ступінь інтеграції торгівлі та розвиток технологій, регулювання і зміна відповідних установ, на діяльність яких безпосередньо впливає ступінь відкритості економік. Сценарій „відступаючої глобалізації” передбачає, що протекціоністські настрої стануть процвітати, причому в досить небезпечних обставинах. Майже у всьому розвиненому світі сьогодні спостерігаються економічні проблеми та високий рівень безробіття, що разом призводять до зростання соціальної напруженості і живлять протекціонізм. Результатом цього може стати певне зниження темпів щорічного глобального зростання ВВП у 2010–2030 рр. (відповідно до базового прогнозу „контрольованої глобалізації”). У свою чергу, це спричинить великі скорочення і втрати у світовому промисловому виробництві. Найсильніший удар припаде на ринки, що розвиваються (особливо на найбідніші країни) [1, с. 253–254].

У сучасних умовах Україна, як і інші нові незалежні держави, зіткнулася з дуже гострою суперечністю: з одного боку, інтереси становлення і зміцнення державності вимагають інтенсифікації процесів культурного відродження і розвитку національної ідентичності, з другого – процес модернізації соціально-економічної системи потребує найширшої відкритості країни, внаслідок чого суспільство стає об'єктом інтенсивних, далеко не завжди бажаних, політичних, економічних, соціальних і культурних впливів.

До особливого типу загроз можна віднести політичні, економічні, військово-політичні загрози національним інтересам і безпеці України, які, будучи за формою вияву внутрішніми, за джерелами виникнення є зовнішніми. До них можна віднести кризи у постачанні і транзиті енергоносіїв, зовнішню підтримку внутрішньої нестабільності та сепаратизму, діяльність міжнародного криміналу, терористичних організацій на території України тощо. Слід зазначити, що відсутність чіткої межі між внутрішніми та зовнішніми загрозами є однією із суттєвих ознак сучасного безпекового середовища.

Для України на сьогодні немає альтернативи входженню до глобальної системи світової економіки й політики. Україна не може перебувати у стані ізоляції, концентруючи увагу переважно на проблемах власної економіки та відмежовуючись від іншого світу. Такий шлях прирікає країну на довічне відставання від інших держав і матиме наслідком її занепад, а то й поставить у залежність від домінуючих в добу глобалізації сил.

Ізольована від світових технологічних новацій країна самотужки неспроможна забезпечити прогрес і неодмінно програє.

Процес входження України у світовий простір може спиратися на реальні ресурсні можливості її економічного, соціально-політичного і духовно-інтелектуального потенціалу. Проголошена мета – стати стабільною демократичною державою – не тільки не суперечить принципам побудови майбутньої Європи, але, навпаки, найкращим чином узгоджується з європейською безпекою в цілому. Розбудова державності та системи її національної безпеки має здійснюватися таким чином, щоб виключити можливість виникнення загроз національним інтересам з боку інших країн. У цьому процесі в інтересах України формування стабільного та безпечного міжнародного середовища.

Найважливішим пріоритетом національного інтересу є посилення позицій країни у процесі значного економічного розвитку, адже у процесі глобалізації виявилася майже абсолютна закономірність: жодна країна не здатна досягти серйозного економічного росту добробуту населення без зростаючого залучення у світову економіку. У структурі національних інтересів на перший план також виходить прагнення до володіння передовими технологіями, що забезпечують сумісність із найсучаснішими засобами інформації, зв'язку і транспорту. Разом з тим глобалізація вносить свої зміни у сферу національної та міжнародної безпеки й визначення засобів протидії сучасним загрозам у будь-якій сфері.

Прийняття сучасної моделі безпеки є необхідною передумовою входження України до світової цивілізації на рівноправних засадах і основою здійснення самостійної внутрішньої та зовнішньої політики. Відсутність такої моделі спричиняє зневажливе ставлення до країни, змушеної йти у фарватері політики інших держав і посідати те місце, яке їй буде відведене.

Список використаних джерел

1. *Дмитрієв Є. Є.* Сучасні міжнародні загрози для національної економічної та фінансової безпеки України / Є. Є. Дмитрієв // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 37. – С. 244–254.
2. *Економічна безпека держави: сутність та напрями формування* : монографія / [Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.
3. *Парахонський Б. О.* Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України: аналітична доповідь / [Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова] ; за ред. К. А. Кононенка. – К. : НІСД, 2013. – 56 с.
4. *Пекна Г. Б.* Національна економічна безпека за умов міжнародної регіональної інтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 21.04.01 “Економічна безпека держави” / Г. Б. Пекна. – К., 2011. – 23 с.
5. *Похилюк В.* Економічна безпека країни в епоху глобалізації / В. Похилюк // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 5. – С. 18–25.
6. *Akiner, Sh.* (2010). Partnership Not Mentorship: Re-appraising the Relationship Between the EU and the Central Asian States, The China and Eurasia Forum Quarterly, vol. 8, no.2, pp.17–39.
7. *Bettelheim, Ch.* (1972), Theoretical comments by Charles Bettelheim, in Arghiri Emmanuel, Unequal Exchange, New Left Books, London, UK.
8. *Bogomolov, A. and Lytvynenko, O.* (2012). A Ghost in the Mirror: Russian Soft Power in Ukraine: Briefing Paper [Online], Chatham House, January, access mode: <http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/181667>.
9. *Moustakis, F.* (2003). Soft Security Threats in the New Europe, Marshal European Centre for Security Studies, Managing the Challenges of Soft Security Threats in the 21st Century / C. George. – Report of the Conference April 7–9.
10. *Wallerstein, I.* (1979), The Capitalist World-Economy, Cambridge University Press, Cambridge, UK.